

arenaessä PUBLICERAT: 13 DECEMBER, 2020 AV: SIGURD BERGMANN

Viruspolitik i en totalitär demokratur

Pressträff 8 december. Fr v socialminister Lena Hallengren, vice statsminister Isabella Lövin, statsminister Stefan Löfven, samt Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlson. Bild: Ninni Andersson/Regeringskansliet

CORONAKRISEN Jag är medveten om att min bild av det viruspolitiska annorlunda-landet bjuder på beska droppar, och jag önskar inget annat än att jag tar fel. Sigurd Bergmann skräder inte orden i sin kritik av den svenska coronastrategin.

När Sveriges säregna väg i pandemihanteringen tog gestalt under våren formulerade den ansedde finske samhällsvetaren **Jari Ehrnrooth** en provocerande fråga: Är Sverige på väg att utvecklas till en ”**totalitär demokrati**”? En sådan uniformerar värdegrunden, exkluderar folket från delaktighet i beslutsprocesser och ”**tillåter**

Sigurd Bergmann
Professor

Sigurd Bergmann är professor emeritus i religionsvetenskap (Trondheim, Uppsala, Lund, München), sekreterare för European Forum for

kritik men korrigerar inte sin kurs". Frågan besvarades aldrig.

Som invandrare har jag lärt mig att man helst inte är "till besvär för andra" men vill ändå besvara läsaren med att utreda frågan närmare. Min hypotes är att Ehrnrooth med **Jacob Leib Talmons** kända begrepp [1] sätter fingret på något väsentligt som hotar demokratin på ett mera grundläggande kulturellt plan. Talmons orduppfinning "totalitär demokrati" ter sig något motsägelsefullt. Istället kan man använda sig av den term som bl a **Vilhelm Moberg** utvecklade och tala om "totalitär demokratur", dvs en demokrati där maktdelningen brister, där "de många" förtrycker "de andra", och där ett fungerande ömsesidigt ansvarsutkrävande inte längre kan äga rum.

Att ett litet osynligt virus som Sars 2 - med sin imponerande kraft att röra och föröka sig - kan synliggöra grundläggande politiska patologier är fängslande. Förhoppningsvis kan dess livsfarliga kraft även provocera framväxten av nya former av solidaritet, ansvarighet, omsorg och medmänsklighet, dygder som traditionellt förknippas med julens högtid.

Den kristna julen firas till minnet av Gud som blivit människa i en värld där även virus finns. Inför en sådan helg, som i år präglas av dels oron inför den farliga smittan och dels vandan över den de-humanisering som Sveriges besynnerliga *Sonderweg* i pandemihanteringen medför, kan man plädera för att fler (oberoende religiös tillhörighet) bör göra som Gud, dvs bli människor. I lärdom från **Karl-Bertil Jonssons** anti-totalitära visdom och rättvisepatos innebär det att skänka glädje genom "att ta från de rika och ge till de fattiga" istället för att **orättfärdigt**

the Study of
Religion and the
Environment,
ledamot i Det
Kongelige Norske
Videnskabers
Selskab och medlem
i Vetenskapsforum
Covid 19.

---

utsätta just dem - liksom äldre, sjuka och **invandrare** - för smittspridningens högsta risker. Till råga på allt börjar nu både **Anders Tegnell**, **Agnes Wold** och **Karin Tegmark Wisell** (vid pressträff 10/12) skylla smittspridningen på invandrare och utlandsfödda. Folkhälsonationalismen och etnocentrismen ingår en demonisk förening i demokraturen där majoriteten sätter sig på minoriteterna.

Enväldig maktutövning eller skydd av folkets liv och hälsa?

Jag är medveten om att min bild av det viruspolitiska annorlunda-landet som en totalitär demokratur bjuder på beska droppar, och jag önskar inget annat än att jag tar fel. Men i denna situation, där den andra vågen med sin dagligen exponentiellt ökande dödsbringande smittspridning ännu en gång bemöts av regeringen och FoHM med en blandning av lite-lagom-rekommendationer, tvivelaktiga bortförklaringar och ohämmad ansvarsfriskrivning i kombination med att lägga allt ansvar på den enskilde, är det nästintill outhärdligt att tåga still.

Julens skollov lär ge en viss lättnad i landets, i europeisk jämförelse, obegripligt höga smittspridning (10x Norge, 2x Tyskland, 3xDanmark), men smittan på familjefesterna riskerar att nå fram till flera äldre och därmed öka dödsfallen ännu mer under en lång tid framöver. Trots att statsepidemiologen i sedvanlig ordning förminskar problemen och skönmålar situationen, genom att t ex peka på **andra länder** och skylla på **invandrartätheten**, visar Sveriges i höst återigen snabbt ökande dödstal den obarmhärtiga sanningen om den svenska strategins **totala misslyckande**.

I skrivande stund kan man av dagens IVA-inläggningssiffror i olika åldersgrupper dessutom se hur man uppenbarligen återigen börjar tillämpa selektion på äldreboenden. Har man redan glömt november månads **IVO**-granskning av äldrevårdens livshotande brister under våren? Samtidigt som andra länder f n väljer att slå ned smittan så hårt som överhuvudtaget möjligt för att sedan kunna möta framtiden med tillförsikt, invaggas vi i en diffus vaccindimma med hopp om att snart kunna ”fröjdas i ungdomens vår”. Någon nationell plan för vaccineringsprocessen föreligger dock fortfarande inte.

Varken Löfven eller Tegnell sätter skydd av befolkningens liv och hälsa i främsta rummet. Märkligt nog sker detta i samspel med en befolkning som stödjer dessa statsmakter i ett slags ”**blind patriotism**” och folkhälsonationalism.

Det brukar hävdas att den höga tilliten och det starka förtroendet mellan befolkningen och staten utgör ett viktigt kännetecken för det svenska välfärdssamhället, vilket visas i **tillitsbarometern**. Enligt insatta **forskare** är framgången i konsten att bemöta en pandemi beroende av både denna tillit mellan medborgarna och beslutsfattarna å den ena sidan och vetenskapen å den andra.

I Trumps USA kunde man studera vad som sker när ekonomin och det enväldiga maktbevarandet skadar både yttrandefriheten och vetenskapens konstruktiva funktion. I Europa däremot är det endast i Sverige som man kan konstatera ett besynnerligt missförhållande mellan tilliten och forskningen. Bland mycket annat utgör vägran att förespråka användning av munskydd det yttersta beviset på

den mest flagranta kunskapsignoransen, även om denna f n äntligen håller på att överges.

Från de asiatiska länderna kan man lära sig att tillit i förening med både disciplin och omsorg om sin nästa i gemenskap utgör den allra mest effektiva motmakten mot en pandemi. När människor i levande gemenskaper inte sätter sin egen frihet högst utan är beredda att agera och avstå för andras skull i samarbete med en stat som lyssnar till de kunnigaste i forskningens värld uppstår den kraft som gör att konsten att bemöta en pandemi förvandlar död till liv. Sjukdom, lidande och överlevnad blir till allas angelägenhet.

Fortfarande idag upprepar dock många FHMs mantra om att det är alldeles för tidigt att få **facit**. Fråga de över 7 500 döda på kyrkogården eller de väldigt många långtidssjuka om deras facit. Jämför sedan med samtliga grannländer som har avsevärt mycket mindre offer att beklaga. Tänk slutligen på hur många liv som hade kunnat räddas av en ansvarsfull regering och ett samspel mellan det kompetenta kunskapssamhället och olika myndigheter.

Tänk om man bara hade gjort som Europas andra länder i Europa istället för att ständigt vilja veta och göra bäst. Uppfyller Sverige även här kriteriet på en demokratur när majoriteten, dvs alla som blint förlitar sig på staten (enligt undersökningar tidigare 70-80 %, i **december** bara 67 % för FHM och 45 % för regeringen), förtrycker de andra: oroliga, sjuka, döda, sörjande, kritiker?

Statsindividualismens patologi

Vilka fler tecken på en totalitär demokratur finns

utöver denna enväldiga **maktutövning** av ett fåtal i lag med majoritet, i förening med de ansvarigas ovilja att ta emot kritik? Även om ovetenskapligheten entydigt har klarlagts i internationella **facktidsskrifter**, inhemska **kunskapsforum** och även **Kungliga Vetenskapsakademin** håller statsministern fast vid att ha "valt **rätt** väg" och FHMs generaldirektör fortsätter sin linje från våren att betrakta all kritik som "**ovärdig**".

Regeringens politiska laissez-faire metod har märkligt nog haft stöd hos samtliga övriga partier, ett stöd som först i pandemins elfte månad verkar krackelera. Ytterligare ett belägg för demokraturen som immuniserar sig mot både intern och extern konstruktiv kritik. I utbyte har befolkningen åtnjutit den berömda svenska statsindividualismens frukter, där den enskilde inte utsätts för inskränkningar av sin frihet utan fritt får fortsätta shoppa, festa, skylla på invandrarna, låsa in alla över 70 år och även mobba minoriteter som bär ansiktsskydd (vilket bl a händer på förskola och i kollektivtrafik).

Min frihet är ingalunda den andres frihet utan helt enkelt min egen frihet. Man får då inte förvåna sig över att ledande politiker i Tyskland tar avstånd från Sverige som ett "**ego-land**", och att IVA-sjuksköterskan i covid-vården svär över andras "**ego-tänk**". Kommer statsindividualismen att överleva virusspridningens fasa?

Ansvarsutkrävande eller ansvarsflykt?

Med tanke på den politiska etiken framstår bristen på möjlighet att utkräva ansvar som ett av de främsta beläggen för Ernrooths observation. En demokrati legitimerar sig inte

bara genom val. Om all makt ska utgå från folket måste det även finnas en delaktighet och transparens i politiken och framför allt hållbara former för ansvarsutkrävande.

Medborgarna måste kunna hålla de folkvalda ansvariga. Myndigheter och tjänstemän måste kunna granskas och vid behov ställas till svars. Brott mot grundläggande rättigheter måste kunna sanktioneras, antingen det handlar om funktionshindrade, yttrandefriheter eller trafikbrott. Staten själv kan aldrig friskriva sig från ansvar, utan samtliga av dess representanter måste kunna ställas till svars i ett fungerande demokratiskt rättssamhälle. Dessvärre har viruspolitiken under år 2020 uppenbarat förödande brister härvid.

Regeringen, regionerna och kommunerna skyller på varandra. Myndigheternas tjänstemän är befriade från tjänstemannaansvar och betar sig därefter. Ingen alls tar ansvar för den konstant orimligt höga smittspridningen som FHM har "producerat". Utifrån **Johan Gieseckes** cyniska **killgissning** om att man ändå inte kan stoppa detta virus, som han och Tegnell först ansåg vara ofarligt, har den olycksaliga och orubbliga strategin satt sig fast i FHMs "**bunkermentalitet**". Denna ovilja att maximalt slå ned på smittspridningen för att skydda flest möjliga medborgare utgör hela ondskans rot. Hur kan medborgarna utkräva ansvar för detta?

I Luciatider kan man dock skönja en ny dynamik i viruspolitiken. Medan regeringen i våras "**abdikerade**", försöker den nu att tafatt ta tag i dirigenten **Johan Carlsons** omtalade "**taktpinne**". Tydligt sker detta dock helt utan att rådgöra med kompetenta aktörer. Statsministern fortsätter att ignorera Kungliga

Vetenskapsakademins expertgrupp, det högt kompetenta Vetenskapsforum, WHO, OECDs samfälliga dom, ekonomernas kritik, den norska folkhälsomyndighetens kritik, och i stort sett samtliga andra länders vägval.

I EU har Sverige tidigare motsatt sig utvecklandet av en corona-app och försöker helst att bidra med så litet som möjligt till EU-budgeten. UD kan bara hoppas att ingen tar upp frågan om Sverige i sin viruspolitik bryter mot EU-kontraktets **försiktighetsprincip** som ska gälla som förpliktigande princip i samtliga samhällsområden, även i hälsovården. Någon plan för att maximalt minimera den skenande smittspridningen presenteras inte. Och om vaccineringen sprider man mest en sövande retorisk dimma.

Försiktigt vågar sig även oppositionen fram som möjligtvis fruktar att ställas till svars av väljarna för sin långa kompakta tystnad. SD skyller på regeringen med tanke på den negativa Sverige bilden. M kräver bättre testning. Centerpartiet kräver äntligen munskydd, men Tegnell och många av hans följare i regionerna förnekar fortfarande existensen av en överväldigande evidens. I Skåne motsätter sig till och med smittskyddsläkaren aktivt regionens avsikt att föreskriva ansiktsskydd i vården. Uppmaningen att tvätta händerna (varom det sannerligen *inte* finns Sars2-evidens även om det nyttjar) upprepas gärna flitigt och kamratligt. I takt med den branta ökningen av dödsfallen lär flera små utspel komma innan julefriden tar över. Självaste Sars2-viruset har ännu inget särskilt att frukta.

Lagen, liv och hälsa i den teknokratiska

samhällsplaneringen

Förutom avsaknaden av ett fungerande ansvarsutkrävande, som utgör ett av fyra tunga etiska kriterier i WHO's **pandemi-etik**, kan man även undra hur makten egentligen styr. Under våren utarbetades ingen plan för att bemöta samhällskrisen. En sådan tillkom först inom regeringskansliets krissamordning under sommaren.[2] Om man läser denna noga uppstår ännu flera besvärliga frågor.

På dess 72 sidor förekommer inga särskilda reflektioner över liv och hälsa, förutom FHMs idag överspelade scenarier. Däremot ägnas mycket energi åt infrastruktur, ekonomi, näringsliv, och statliga institutioner, vilket givetvis inte är fel i sig. Man blir dock tämligen beklämd av att mänskliga ansikten och kroppar verkar helt frånvarande i den strikt teknokratiskt hållna texten där den kända sociala ingenjörskonsten i stort sett tjänar ekonomismens fortsatta hälsa. Avsaknaden av reflektionerna över människans värde och jämlika hälsa i den pågående samhällskrisen är besvärande och utgör i min mening ännu ett talande belägg för den långvariga glidning av människovärdet och Sveriges oförmåga att hantera värdekonflikter vilken **Göran Rosenberg** så träffande har observerat.[3]

En aning mera hoppingivande ter det sig när landets jurister slår ihop sina kloka huvuden. I diskussionen om svensk krishantering i fredstid utreder erfarne och ansedde **Johan Hirschfeldt** samhällskrisens konstitutionella aspekter och kommer fram till den intressanta och provocerande slutsatsen att det kan vara dags att tänka nytt om landets grundlag.

Den före detta hovrättspresidenten Hirschfeldt

ser klart i att inte själva viruset utan dess bemötande har uppenbarat svåra brister i statens grundläggande konstitution. Med rätta påpekar **Hirschfeldt och Olof Petersson** att statsmakterna riskerar att undergräva det ovan omtalade förtroendet om inte medborgarna kan skyddas i en allvarlig kris.

Även smittskyddslagen behöver utan tvekan en rejäl granskning i ljuset av frågan om det fungerar att lägga det mesta av ansvaret på den enskilde. **Lotta Vahlne Westerhäll** gör det klinkande klart varför bortprioriteringen av de äldre i pandemihanteringen strider mot hälso- och sjukvårdslagen. Dessutom kan man undra varför Socialstyrelsens hastigt, under en veckas tid av **Lars Sandman**, hopsnickrade regler för prioritering av äldre i covid-vården antogs i raketfart.

Enligt Vahlne Westerhäll bör dessa betraktas som ogiltiga. Socialstyrelsen har dock explicit avvisat denna kritik. Huvudkriteriet för prioriteringen i en situation av resursbrist är ”**påverkan på livskvaliteten och livslängden**”. Kronologisk ålder ska visserligen inte utgöra ett skäl men i praktiken kommer äldre och sjuka medborgare och därmed ”**generationernas rättvisa**” i kläm.

Ännu ett tecken på den totalitära demokraturen blir således synligt, eftersom Socialstyrelsen under våren (utan någon som helst offentlig debatt eller delaktighet av befolkningen, folkvalda och forskningen) fattade sitt beslut om prioritering. Således avgjorde läkarnas bedömning av den så kallade biologiska åldern vem som skulle få företräde till en intensivvårdssäng eller covid-vårdavdelningen.

Att väldigt många läkare i denna situation valde

att inte ens besöka sina patienter på äldreboendena innan de utfärdade instruktioner talar sitt eget språk. Tyska journalister och läsare lärde sig under denna tid ett nytt ord på svenska: "ättestupan".

Självklart sätter en sådan praxis principen om att alla lika människovärde ur spel och det är obegripligt att man har kunnat sjösätta denna utan diskussion och offentlig insyn. Hur det går under vintern återstår att se. Men med tanke på Socialstyrelsens avvisande av kritiken finns det skäl att frukta. Som Moberg klart såg: demokraturen tillåter kritik men korrigerar aldrig sin kurs.

Att en sådan praxis dessutom utan tvekan utgör ett brott mot den Europeiska Människorättskonventionens artikel 2 torde stå klart. Enligt denna har varje medborgare rätt att kräva att regeringen skyddar medborgarens liv. I Norge avvisade man redan tidigare konsekvent liknande förslag om att införa biologisk ålder som etiskt kriterium och följer konventionen noggrant.

Maktens megafoner

Till sist vill jag kort nämna ytterligare ett belägg för min oro över landets politiska patologi. Mediernas sätt att fungera har i Sverige under pandemin varit minst sagt problematiskt. Tidigt i pandemin höllde regeringen ett vattenfall av stödpengar över dem. Jag förmodar att dessa pengar inte kopplades till ett krav om att i huvudsak tillgodose statens eget behov.

Något sådant behövdes heller inte eftersom de flesta medierna, i tåten framför allt SVT, avsade sig själva sin granskande uppgift. Dagliga

pressträffar fungerade som sekteristiska ritualer där alla samlas kring ledaren för att tycka likadant. Noggrant rapporterade man FHMs inte bara **talanglösa** utan högst tvivelaktiga blandningar av fakta, spekulationer och kvasitolkningar.

Med undantag för enstaka utländska journalister utsattes folkhälsopredikanterna aldrig för några som helst kritiska frågor. Generaldirektören hade som bekant betecknat sådant som oanständigt. Utländska journalister observerade och beskrev noga denna besynnerliga underdånighet och ifrågasatte om journalisterna hade slutat med sin granskande uppgift för att förvandlas till reportrar.

Björn Olsen talade i sitt sommarprat träffande om deras ”**sektarism**”. En och annan vaknade men i stort sett fick vi vänta ända tills den andra vågen redan hade börjat röra sig uppåt med sina påfrestande exponentiella kurvor och sjukhusen slog larm.

Nyvaknade kryllar det numera av kritiska röster i olika tidningar medan enbart vissa håller ut och ensidigt agerar maktens megafoner. En chefredaktör för en stor regionalt dominant tidning försäkrade mig att han ansåg det vara tidningens uppgift att förklara FHMs syn för läsaren, vilket i detta fall innebär att tidningen än idag konstant relativiserar alla kritiska röster. Demokraturen kräver således även att medierna vidmakthåller yttrandefriheten genom att framställa och kommentera kritiken på ett sätt så att läsarna och de styrande inte tar till sig kritiken. Resultatet är en hög smittspridning som inga vädjanden till den enskildes egenansvar eller en ny pandemilag, som träder i kraft när det värsta är över, kan ändra.

Det randas en ny morgon

Vaccinerna är på väg. De som investerat i bolagen gnuggar händerna eftersom beställningar och priser redan är avtalade. Det finns ljus bortom mörkret, men innan det blir bättre, lär allt återigen bli värre. Alldeles för många kommer att dö, äldre och yngre, friska och sjuka. Långtidssjuka kommer att mätas i flera hundratusental. Återigen kommer det att bli smärtefylt att följa ansvarsflykten hos dem som hade kunnat undvika många av dessa lidanden. Våren kommer att föra med sig en märklig blandning av hopp och förtvivlan. Om de två kommissionernas utredningar kommer att öppna en väg mot försoning och resiliens [4], och en utveckling från det totalitära till det kommunikativa, från demokraturen till demokratin vågar jag inte sia om.

Sveriges stolta sociala ingenjörskonst har i vart fall misslyckats kapitalt under denna pandemi. Den som inte vågar erkänna det bör avgå. Den politiska patologin, som vi nog ska tacka Sars 2-viruset för att ha avslöjat för oss, behöver inte vara en dödlig sjukdom. Virus finns på jorden och de är biologiskt betraktat varken onda eller goda. De gör vad vi alla vill, nämligen överleva.

Utmaningen ligger snarare i att lära sig av misstagen i den svenska säregna strategin, att utkräva ansvar av beslutsfattarna, och att ställa dem till svars för att i onödan ha skadat människors liv och hälsa. I skrivande stund meddelar DN att 99 procent av intensivvårdskapaciteten i Stockholm utnyttjas. Försvaret skyndar kanske till hjälp. Helikoptrarna lär kunna flytta dem som kämpar för sina liv ännu en vecka mellan olika sjukhus i

landet, men socialministern bör helst redan idag sluta skylla ifrån sig för att istället be om hjälp i Oslo, Helsingfors, Berlin och Köpenhamn.

En samhällsfarlig pandemi av detta slag bemöter man som många redan har påpekat med samarbete, samförstånd och i bästa tänkbara självkritiska dialog med vetenskapen.

Vetenskapen kan ställa diagnosen men politiken får inte abdikera, utan söka bästa möjliga terapi. Det randas en ny morgon. God jul!

Noter:

[1] Jacob Leib Talmon, *The Origins of Totalitarian Democracy*, London: Secker & Warburg, Vol. 1 1952, Vol. 2 1960.

[2] Regeringskansliet, Justitiedepartementet, *Hösten 2020, Handlingsplan*.

[3] Göran Rosenberg, "The Crisis of Consensus in Postwar Sweden", i: Nina Witoszek and Lars Trägårdh (eds.), *Culture and Crisis: The Case of Germany and Sweden*, New York, Oxford: Berghahn 2002.

[4] Andreas Reckwitz, "Risikopolitik," i: Michael Volkmer, Karin Werner (Hg.), *Die Corona-Gesellschaft: Analysen zur Lage und Perspektiven für die Zukunft*, Bielefeld: Transcript 2020, 241-251.

***

